

Op verzoek van de redactie heeft de redactiesecretaris, mevrouw mr. Y.E.M.A. Timmerman-Buck, de meest opvallende grondtonen van de in dit nummer opgenomen artikelen geanalyseerd.

Eenheid en verscheidenheid

'Gedurende de laatste jaren hebben zich een aantal gebeurtenissen voorgedaan die wezen op, dan wel een uitdrukking waren van een zekere mate van spanning tussen kerkelijke organen enerzijds en verantwoordelijken uit het christelijk organisatieleven, met name politieke partijen en op christelijke grondslag, anderzijds. Ook afgezien van de overweging dat een toename van dergelijke spanningen in niemands belang kan zijn, en zeker niet gunstig is voor de doorwerking van het evangelie en de christelijke inspiratie op maatschappelijk gebied, zou het een goede zaak zijn om van weerszijden meer helderheid te verkrijgen over de verwachtingen die men van elkaar, en elkaars organisatie, heeft en over de effecten die het publiekelijk over en tot elkaar spreken in eigen kring veroorzaakt.' Zo luidde de aanhef van de brief waarin de redactie van Christen Democratische Verkenningen mensen, die in het CDA en binnen de kerken actief zijn, uitnodigde hun verwachtingen van elkaar weer te geven. Wat de redactie bewoog tot het kiezen van dit onderwerp was niet de indruk die Van Rossum heeft ('Staat het water van de verlatenheid zo aan de lippen?'), maar het door meerdere auteurs verwoorde gevoel dat de kerken en het CDA elkaar iets te bieden hebben, dat een nader verstaan van elkaar in voortdurende dialoog beider werkzaamheden kan verrijken. Achtentwintig mensen hadden de bereid-

heid en waren in de gelegenheid om een bijdrage te leveren aan de onderhavige thematiek. Het geheel levert overeenkomsten en verschil van visie op omtrent wat de taken en verantwoordelijkheden van christelijke politici en kerkelijke ambtsdragers zijn. In het hiernavolgende wordt getracht een eerste analyse te geven van de artikelen in dit zomernummer. Daarbij zal niet worden ingegaan op aangeduide politieke standpuntbepalingen ten aanzien van concrete items (zoals de abortusproblematiek, het terrein van vrede en veiligheid en ontwikkelings samenwerking); uiteraard zal wel een poging worden gedaan recht te doen aan de grondtoon die in deze themagerichte bijdragen valt te bespeuren.

Grenzenafbakening ten behoeve van de zuiverheid van spreken en handelen

Alle schrijvers zijn van mening dat het evangelie appelleert aan iedere mens, of deze nu politiek of kerkelijk actief is. Mw. Van Montfrans-Hartman verwoordt dit aldus: 'Christen-zijn is niet iets voor de zondag, voor in de kerk, iets van soms-wel, soms-niet. Je bent het of je bent het niet.' Eensgezindheid kan ook geconstateerd worden waar het de onderscheiden verantwoordelijkheden van kerk en politiek betreft. Over het afbakenen van de grenzen wordt echter verschillend gedacht. Deze verscheidenheid in opvatting doet zich met name gelden ten aanzien van het spreken van de kerken tot de

politiek. Dat de kerken uitspraken mogen, ja zelfs moeten doen over onrecht in de samenleving, en dat dit spreken politiek relevant is, is een stelling die door niemand wordt ontkend.

Kerkelijk spreken tot de politiek

Met name van kerkelijke zijde is de irritatie verwoord over de houding van christelijke politici ten aanzien van kerkelijke standpuntbepalingen die concrete politieke beleidsaanbevelingen behelzen. Ter illustratie wordt meermalen de reactie van politici op kerkelijk spreken ten aanzien van de plaatsing van kruisvluchtwapens en het vormgeven van ontwikkelingssamenwerking genoemd. Zo stelt Ingwersen, die overigens terecht onderstreept dat het CDA de intentie heeft te zoeken naar de betekenis van het evangelie voor het politieke handelen: 'Wil men luisteren naar de stem van de kerken?' In de praktijk werd intentie vaak pretentie: niet de pretentie van het christelijk handelen, maar de pretentie van het beter weten.' Opmerkelijk is dat niet alleen de politici, maar ook sommige auteurs die kerkelijk actief zijn, pleiten voor grote terughoudendheid van de kerken bij het doen van concrete politieke uitspraken. Verder waarschuwt Hordijk voor een kerk als hoedster voor ons allen, die 'slechts één alternatief biedt, en daarmee feitelijk politici en vele andere kerkleden het bos in stuurt.' Tevens acht hij het schadelijk dat 'de kerken meer en meer als een georganiseerde macht worden beschouwd, waarop personen en groepen een continue druk menen te kunnen uitoefenen ter verwezenlijking van hun opvattingen.' Buijsert vreest voor de verschraling van de boodschap van het Evangelie 'tot een vorm van humanisme, zo niet tot een christendom zonder kruis'. De Groot constateert, dat de verpolitiekte kerk zichzelf in de weg staat, daarmee een goede communicatie tussen de kerkelijk en de politiek verantwoordelij-

ken blokkerend.

Van wezenlijk belang is dat de kerken de overheid wijzen op zaken die de aandacht van de laatste dreigen te ontglippen. Christelijke politici hebben daaraan – ook dit blijkt uit verschillende bijdragen – behoefte. De concretisering en operationalisering van de vruchten van deze gewetensvormende taak van de kerken in politiek beleid behoort echter tot de eerste verantwoordelijkheid van de politici. Het is een misverstand te menen dat deze grenzenafbakening duidt op de onwil van politici om naar de kerken te luisteren indien deze over wenselijk politiek beleid in concreto uitspraken doen, welke strijden met een reeds geformuleerd politiek standpunt. Indien de kerken concrete beleidsaanbevelingen zouden doen welke sporen met het CDA-standpunt, zou ook dit spreken als grensoverschrijdend moeten worden beschouwd, juist in het belang van de zuiverheid, en daarmee de geloofwaardigheid en overtuigingskracht van het kerkelijk spreken in zijn algemeenheid. Naast de vraag naar bovenbedoelde 'formele competentie' van de kerken om zich in concrete politieke zin uit te laten, is door verschillende schrijvers de aandacht gevestigd op hun 'materiële competentie' daartoe: zijn, afgezien van hun bevoegdheid, de kerken wel in staat dergelijke uitspraken te doen? Uit hetgeen hierboven naar voren is gebracht omtrent de grenzenafbakening van verantwoordelijkheden moge blijken, dat de vraag naar de al dan niet aanwezige deskundigheid over concreet te voeren politiek beleid binnen de kerken in wezen niet relevant is. Specifieke deskundigheid binnen de kerken op terreinen zoals vrede en veiligheid en sociale zekerheid kan een handreiking zijn voor een analyse, die de basis vormt voor kerkelijke uitspraken over wapenbeheersing en aandacht voor de zwakkeren in onze samenleving in zijn algemeenheid. Het aanwenden van deze

deskundigheid ten behoeve van concrete politieke beleidsvorming hoort echter thuis bij degenen die politiek actief zijn. Bij deze zijn de betreffende deskundigen binnen de kerken hiertoe uitgenodigd. In dit verband is tevens van belang dat maatschappelijk verantwoordelijken en politici zich als christen door sociale en politieke uitspraken van de kerken verlaten voelen. Zo schetst Van der Meer: 'Donderend voegde hij (Philip Potter, red.) de onthutste ondernemers toe: 'You, you are the thieves and murderers.' Uit zijn bijdrage blijkt dat het solidariteitsbegrip van het CDA niet alleen geldt voor degenen die in financieel-economisch opzicht in een zwakke positie verkeren. Zoals Dekker in zijn artikel aangeeft, wordt de politieke overtuiging van christen-democraten niet door alle kerkelijke ambtsdragers gedeeld. De Groot wijst er op, dat de kerken politici soms in de steek laten, niet door hun uitspraken, maar door het nalaten te spreken. Hij haalt een Tweede-Kamerlid aan dat zich afvraagt waar de predikanten en de Synode waren, waar het gebed was ten tijde van zijn beslissing over de abortuswetgeving. Zijn cri de coeur ('Als alle predikanten nu eens zouden beginnen met niet alleen in de preek te demonstrenen op welke gronden zij met een bepaalde politieke partij van mening verschillen maar ook eens zouden beginnen in hun voorbede allen op te dragen die de zware verantwoordelijkheid van het regeren moeten dragen') wordt door meerdere auteurs, in het bijzonder van politieke zijde, gedeeld.

De herkenbaarheid van het CDA als christelijke politieke partij

Bij een aantal auteurs, in het bijzonder van kerkelijke zijde, is een ambivalente houding te bespeuren ten opzichte van het CDA als christelijke politieke partij. 'Hebben zij laten zien hoe zij hun idealen vertalen in concrete politiek? Ik denk dat

dit niet gebeurd is' (mw. Willemsma). 'Blijvende indruk: gebrek aan diepgang, gebrek aan durf, totale onkunde omtrent de ontwikkelingen in het theologisch denken, onvermogen een toekomstige kerkelijke braintrust een beetje te kunnen schatten en uitdagen. Angst vooral' (Van Rossum). 'Wat beweegt onze mensen in de voorhoede, wat betekenen bijbels getuigenis en geloof voor hen? Ik hoor er weinig over' (mw. Jongeneel-Slokker). 'Ik haat het als ik zie hoe het CDA een zgn. christelijke politiek bedrijft, die zo ondergeschikt is gemaakt aan politieke en economische opportuniteit, dat ik dat hoopgevende van het christelijk perspectief niet meer terug zie' (Brautigam).

Dekker spreekt over de vlam in de visie. Van Rossum merkt op: 'Rekening houdend met eigen kerkelijk onvermogen, zie ik in de kerk signalen van hoop die ik binnen het CDA niet zie'. De opmerking van Noordegraaf is in dit verband niet van belang ontbloeit: 'Als binnen één protestantse kerk allerlei zaken al zo verschillend geïnterpreteerd worden, hoeveel te meer dan in een politieke partij met zulke verschillende achtergronden' en 'Als we binnen de kerken dikwijls al met compromissen moeten leven, hoeveel te meer dan in een gemengde samenleving, of in internationale verbanden, waar je met allerlei voetangels en klemmen moet rekenen'. Wellicht kan gesteld worden dat bij onenigheid binnen de kerken men zich aan evenzovele vlammetjes in de niet gelijksporende visies kan warmen; pluriformiteit van opvatting binnen één politieke partij echter dooft de vlam en biedt louter het aangezicht van een brij meningen die in hun totaliteit slechts gestalte kunnen geven aan oppervlakkig gedrag. Het CDA dient de bindende kracht van zijn Program van Uitgangspunten, waarin het politiek antwoord op het evangelisch appèl is verwoord, als uitgangspunt van zijn denken en doelstel-

ling van zijn handelen te vergroten. Deze opdracht onderstreept het waarheidsgehalte van de opmerkingen van verschillende schrijvers, dat politieke compromissen niet als 'des CDA's' moeten worden gepresenteerd. De kritische kanttekeningen bij de presentatie van besluiten dienen in het bijzonder door de CDA-fractieleden op alle politieke en bestuurlijke niveaus ter harte te worden genomen!

Van wezenlijker belang dan de presentatie van politieke standpuntbepaling door christelijke politici, is de standpuntbepaling zelf, die herkenbaar christen-democratisch moet zijn. Wordt deze herkenbaarheid van het CDA, dat zich bewust door de 'C' vatbaar stelt voor kritiek, vergroot door een 'evangelisch radicale' opstelling? Bij sommige auteurs, die deze vraag bevestigend beantwoorden, valt te beluisteren dat mensen persoonlijk en christelijke politieke partijen als zodanig Gods beloften kunnen relaliseren. Heggen daarentegen stelt: 'Van Hem uit gaat een voortdurende impuls tot (ook) politieke activiteit om deze wereld te maken tot een stad waar God temidden van de mensen woont, maar tegelijk een impuls al onze menselijke scheppingen te relateren als 'nog niet', als 'ver verwijderd' van hetgeen waartoe wij van Godswege bestemd zijn. In eenzelfde zin spreken de dames Van Montfrans-Hartman ('... blijkt de preek mooi, de werkelijkheid keihard en de keuze bepaald tot kiezen tussen minst kwade oplossingen. Dat maakt soms moedeloos. Dat is niet altijd 'de schuld' van die harde werkers maar heeft alles te maken met hoe de wereld (helaas) in elkaar zit') en Willemsma ('Geen blinde oriëntatie op de Heilstaat, het Koninkrijk, maar handelen vanuit het besef dat het (gelukkig!) niet aan de mens is om het eindoordeel over deze wereld uit te spreken').

Politiek spreken tot de kerk

Bedacht moet worden dat de overheid niet verder kan springen dan de polsstok lang is. De lengte van die polsstok wordt bepaald door de mate waarin burgers tot solidariteit ten opzichte van elkaar gebracht kunnen worden. Een overschatting van wat politieke partijen in het algemeen en het CDA in het bijzonder, met de overheid als haar instrument, daadwerkelijk kunnen, miskent het vaak (te) geringe verantwoordelijkheidsbesef bij de bevolking. We hoeven maar te denken aan verschijnselen als fraude en de tegenzin om inkomen in te leveren ten behoeve van financieel zwakkeren. Juist daarom zou het CDA de kerken moeten vragen zich niet alleen tot de regering maar ook tot de gehele bevolking te richten. Treffend is in dit verband het door mw. Klompé als minister van CRM aan de kerken gemaakte verwijt, dat zij hun leden onvoldoende duidelijk maken dat de materialistische consumptie mentaliteit van ons volk (waar haar beleid op vast liep) weinig met het evangelie te maken heeft. Nog pregnanter was de oproep van ds. D.N. Wouters tijdens de door het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA georganiseerde studieconferentie over het drugsbeleid: hij deed als dominee een appèl op de CDA-politici om de kerken op hun verantwoordelijkheid te wijzen, omdat niet de politiek doch de kerken invloed kunnen hebben op intermenselijke verhoudingen. Het stemt tot nadenken dat mw. Klompé een van de zeer weinige schrijvers is, die de aandacht vestigt op het in deze geest spreken van de politiek tot de kerken. Onderkennen- de en toejuichende dat de kerken niet alleen tot politici maar tot àl haar leden wens te spreken, mag het CDA – onverlet het besef van eigen falen – de kerken wijzen op de broodnodige overtuigingskracht van hun handelen (naast die van hun spreken).

'Realiteiten' en de ethiek

Onder andere Noordegraaf waarschuwt vanuit het bijbelse getuigenis voor een 'evangelische radicaliteit' in de politiek, die naar zijn mening principieel en praktisch niet opgaat: 'Het zou wel eens bij uitstek christelijk kunnen zijn tolerant en geduldig te zijn, te zoeken naar een goed compromis dat erger kan voorkomen'. In eenzelfde geest stelt Heggen: 'Zonder twijfel binden waarden ons, doch zij kunnen niet ten opzichte van elkaar verabsoluteerd worden. De mens moet kiezen, voorrang bepalen, waarden tegen elkaar afwegen, waarden opofferen, opdat meer waarde gerealiseerd wordt, of minder onheil', en: 'Meer nog en ook anders dan de ethiek vraagt de politiek erom dat wij ons op het hellend vlak van het compromis durven begeven en daar toch als mens en christen overeind blijven'. Deze laatste citaten duiden op het onder kritiek stellen van een scheiding tussen ethisch spreken en handelen enerzijds en het politiek bedrijven anderzijds. Anders gesteld: kerk en samenleving, pastoraal en politiek spreken zijn geen natuurlijke tegenstellingen. Het evangelisch appèl richt zich tot iedereen, rechtstreeks. De ovens in de politiek worden niet alleen gestookt door de vuren in de kerken. 'Ben ik wel in staat om de kerk alleen als politicus te bezien? Voor mij is dat een onmogelijke opgave. Op de eerste plaats maak ik zelf deel uit van de kerk, ik ben geen buitenstaander, geen toeschouwer. Daarnaast is mijn politicus-zijn niet iets dat ik kan losweken uit mijn totale mens-zijn. Sterker nog, de wijze waarop ik politicus wil zijn, vloeit in sterke mate voort uit door mij aanvaarde normen die mij mede door de kerk zijn aangereikt', aldus Heemskerk. De maatschappelijke realiteit is noch voor de kerken noch voor het CDA maatgevend: wat normaal is, hoeft nog niet normatief te zijn, het *Sein* hoeft nog geen *Sollen* te zijn. Voorbijgaan aan wat de werkelijkheid de facto is, mogen noch

de kerken noch christelijke politici. Als christenen dienen wij ons rekenschap te geven van die maatschappelijke realiteit, zonder deze tot premisse van beleid te maken. Indien een evangelische radicaliteit in de politiek bepleit wordt, verdringen wij (actief binnen de kerken en de politiek) onszelf naar de marge. Dekker spreekt in dit verband over 'grote leuzen en kleine verantwoordelijkheden'. In deze periferie is de ruimte voor 'profetische' mogelijkheden groter, welke mogelijkheden echter bewust of onbewust in zelfgenoegzaamheid aangegrepen kunnen en zullen worden. Dit zou getuigen van een vluchtgedrag van mensen, die geestelijk de maatschappelijke realiteit niet (meer) aankunnen. Binnen die periferie is de (veronderstelde) zuiverheid van spreken en handelen meer waard dan een – zij het onvolmaakte – doorwerking van het evangelie, dan het helpen van mensen met eigen vallen en opstaan. Wordt het geloof zelf in die omstandigheid niet maatschappelijk irrelevant?

Evangelisch appèl

Zowel de kerken als hun leden die in de politiek streven naar een vertaling van de bijbelse opdracht, dienen vanuit hun eigen verantwoordelijkheid middelpuntvliedende krachten met overtuiging te weren en zelf een centrifugale kracht te vormen. In dit nummer van Christen Democratische Verkenningen wordt in eensgezindheid de zin van Christus' Boodschap voor mens en samenleving benadrukt. Overeenkomst bestaat tevens over de te onderscheiden verantwoordelijkheden van kerkelijke ambtsdragers en christelijke politici bij de doorwerking van Zijn Boodschap: eenheid in verscheidenheid. Het onbegrip is echter nog groot en doet wederzijds pijn. Naar consensus over wederzijdse taken en bevoegdheden dient in dialoog gestreefd te worden, juist ten behoeve van de bevrijdende kracht van het Evangelie. De

CDA-partijraad heeft op 18/19 mei j.l. een resolutie aangenomen, luidende:

'Overwegende

1. dat het voor de doorwerking van het Evangelie in de samenleving van wezenlijke betekenis is dat de kerken en het CDA met de inzichten en ervaringen die zij verwerven vanuit de onderscheiden verantwoordelijkheden van pastoraat enerzijds en politiek anderzijds elkaar inspireren en bemoedigen.

Spreekt uit

2. dat regelmatige contacten zowel op

landelijk als plaatselijk niveau nodig blijven voor een goed wederzijds begrip tussen het CDA en de kerken opdat beiden er vanuit hun eigen verantwoordelijkheid toe bijdragen dat het Bijbels getuigenis van Gods beloften, daden en geboden, naar mens, maatschappij en overheid, doorwerking vindt.'

Laten wij allen de daad bij het woord voegen!

De redactiesecretaris.